

SPOVEDANIA UNUI ÎNVIŢĂTOR

„Vă mulţumesc, o, zei, că necazurile mele cad ploaie!“ – zice, cu o bucurie gravă, autorul ODISEEI moderne Nikos Kazantzakis, scriitorul, creatorul mândru şi tare ca piatra, care simte, ştie, ca nimeni altul, având în spate aspra experienţă multimilenară a strămoşilor săi şi o mitologie ce a întemeiat şi a construit umanitatea, ce înseamnă pentru un creator o existenţă plină de *probe de foc*. În esenţă, nu altceva a vrut să exprime un alt mare scriitor al veacului nostru spunând: „Binecuvântată fii, închisoare, că ai existat în viaţa mea!“, deşi în cazul lui Alexandr Soljeniţin, aceasta este doar o constatare, o concluzie, un epilog chiar, la o operă şi la un destin cu adevărat unic.

Kazantzakis nu a cunoscut experienţa gulagului, dar s-a confruntat cu adversităţi şi cabale care, departe de

a-l copleşi, i-au făcut şi mai clare steaua călăuzitoare şi misiunea. Din bibliografia sa sui generis ***O viaţă în scrisori*** reiese că – intelectual de stânga fiind – a cunoscut, şi el, prigoana. Fiindcă intoleranţă, cruzime, crimă au existat şi există şi la stânga, şi la dreapta. În ambele părţi sunt şi îngeri şi demoni. Toate s-au izbit însă de un exemplar rar al speciei noastre, în care s-au întâlnit luciditatea şi curajul lui Ulise cu „sufletul de conchistador“ al lui Don Quijote.

Dincolo de operă, aşa cum o atestă *corespondenţa* sa, se află o existenţă supusă în fiecare clipă judecăţii seci şi trăită cu încrâncenare, ca o competiţie.

Nobleţea unei competiţii nu stă doar în simplul act al angajării, ci şi în calitatea reperelor la care te raportezi. În tinereţe, pe când mai mult studia, punându-şi bazele

unei culturi enciclopedice și poliglote, pentru Nikos Kazantzakis, concurenții erau scriitorii înșiși – „ceilalți scriitori m-ar mânca de viu, dar eu am să-i întrec pe toți” – ceea ce anunță un *self made man*, care amintește de liceanul Titu Maiorescu. Jignit de un coleg de la Theresianum, acesta nota în *jurnal*: „O să le arăt măgarilor de Vienezi ce e un român”. Mai apoi, adversarul e timpul, eternitatea și, firește, propriul demon. Mărturisindu-i, ca de obicei, marelui său prieten Pandelis Prevelakis, într-o scrisoare, datată aprilie 1950 și trimisă din Antibes, că-l obsedează *tema* unei noi tragedii, Nikos Kazantzakis precizează: „E vorba tot de o temă arhicunoscută, numai acestea îmi plac. Mă străduiesc să le reînnoiesc, să actualizez cât pot simbolurile care țin de veșnicie. Întocmai cum procedau și cei vechi. E și lucrul cel mai greu”. Într-adevăr, cum avea să constate altădată, peste vreo 16 ani: „Cine a încălecat un tigru nu mai poate altfel!”. Vasta epopee lirică *Odiseea*, cuprinzând 33 333 versuri a câte 17 silabe („Cred că tot sufletul meu, întreaga flacăra și lumină pe care am putut să le scot din substanța care mă alcătuiește, sunt exprimate în *Odiseea*...”) a fost scrisă în nu mai puțin de 6 versiuni. O îndelungată luptă cu perfecțiunea.

Un cuvânt ce revine des în scrisorile lui Kazantzakis este *urcuș*. Un altul: *singurătate*, pe care de mai multe ori „fratele mai mic” al lui El Greco, acestuia îi va da la sfârșitul vieții un tulburător *Raport*, îl rostește în spaniolă: *soledad*. Autorul lui *Hristos răstignit a doua oară* (ce titlu magnific!) este, nici vorbă, un însingurat, el face elogiul singurătății; de la un punct încolo singurătatea devine un drog, o plăcere perversă, dar și o condiție a performanței. Ce înseamnă însă singurătatea în cazul marilor scriitori ca Nikos Kazantzakis? Scrisorile lui – 442 dintre acestea sunt adresate celui mai iubit și mai statornic prieten al său, Pandelis Prevelakis, „acoperind” o perioadă de 31 de ani – sunt expediate din diverse zone și orașe ale planetei. Ele vorbesc despre oameni, peisaje inedite, exotice, despre prieteni care i-au marcat existența, ca, de pildă, Panait Istrati sau incomparabila Eleni, soția sa, deși aproape toate se referă la obsesiile sale, la miturile care-i nutresc spiritul, creația, mituri cu care trăiește într-o fertilă și cu totul specială intimitate; în fine, despre irezistibila chemare și graba de a se întoarce în singurătatea scrisului, parcă niciodată nu mi s-a părut mai adevărată – un adevăr neliniștitor, dar, în același timp, reconfortant – reflecția unui prozator român contemporan formulată cam prea retoric într-o carte de eseuri: „de murit sau de scris, mori și scrii numai singur”. O altă posibilitate nu pare să existe.

Spovedania către „bunicul meu” El Greco, scriere de o absolută originalitate în sfera memorialisticii, o intitulase inițial *Scrisoare. Raport* însă este mult mai definitoriu pentru o viață trăită așa cum a fost trăită de creatorul fascinantului *Zorbas*, o viață dominată de obsesia urcușului: „... viața mea particulară are o valoare foarte relativă și numai pentru mine. Pentru nimeni altul. Singura valoare pe care i-o recunosc este lupta: să urce din treaptă în treaptă ca să ajungă cât mai sus, cât o țin puterile și

îndârjirea, în vârful pe care mi-a plăcut să-l numesc: Privire Cretană”. (*Raport către El Greco*)

S-a vorbit mult, și pe deplin justificat, despre prietenia lui Kazantzakis cu Panait Istrati. Corespondența aruncă noi lumini asupra acestei prietenii. Ceea ce-i apropia pe cei doi mari scriitori era infinit mai puțin important decât ceea ce-i deosebea. Spirite superioare, ei s-au înțeles și s-au iubit. Despărțirea, petrecută undeva departe de patriile lor, unde fuseseră confrunțați cu realități social-politice față de care au reacționat cu totul diferit, conform tratamentelor și structurilor lor „polare”, nu a constituit o înstrăinare. Cele două conștiințe se întâlneau undeva într-un punct înalt, accesibil numai personalităților excepționale. Schimbul de scrisori din ultima parte a vieții lui Panait Istrati o atestă cu prisosință. „Strigătele” pe care și le adresau unul altuia de peste mări și țări sunt de un dramatism copleșitor. Ultimul avea să fie al lui Kazantzakis. El venea către fratele său întru Ulise tocmai de la Tokio, înfiorându-ne prin simplitatea și concizia lui: „Moré Panatinaiki!” Mesajul, transmis la 1-2 aprilie 1935, a ajuns la destinație după ce ilustrul său prieten, autorul *Chirei Chiralina*, ieșise pe „ușa cea întunecată” (16 aprilie), dovedindu-se astfel premonitoriu.

Caracter puternic, de o generozitate foarte rar întâlnită în istoria literaturii, Panait Istrati a însoțit, cum se știe, cu condeii și verbul său care-și câștigaseră pentru totdeauna celebritatea europeană, începuturile „continentale” ale scrisului lui Kazantzakis, pentru ca mai târziu să facă această mărturisire: „Este cel mai mare om pe care l-am întâlnit în viața mea și e un scriitor pe lângă care eu nu fac nici cât unghia de la degetul cel mic”.

Om-flacăra, așa cum îl caracteriza Kazantzakis într-o emoționantă epistolă pe care i-o trimetea în 1933, Panait Istrati avea tot dreptul să i se spună atât de frumos de către prietenul său: „Dacă vei pleca de pe acest pământ, pământul se va răci neînchipuit de mult”. Faptul că-l poți iubi pe unul mai mult cu rațiunea și pe celălalt mai mult cu sufletul, mi se pare până la un punct firesc. Un celebru „clasic” făuritor de istorie, întrebat fiind pe cine prețuiește în mod deosebit dintre doi poeți contemporani, în fond la fel de mari, ar fi răspuns: ca om pe Esenin, ca revoluționar pe Maiakovski. Dar unde este oare limita dintre rațiune și suflet? Și, mai ales, cum poate fi despărțit revoluționarul de om? Dihotomia operează mai mult în plan teoretic.

Este Kazantzakis un învingător? Este Panait Istrati un învins? În noua *Odisee*, scrisă de Kazantzakis, („Cred că salvarea mea din punct de vedere spiritual depinde de *Odiseea*. Dacă va trăi *Odiseea*, voi trăi și eu”) Ulise, părăsind Ithaca în care îl lăsase fericit Homer și reluându-și călătoria, după multe întâmplări și peripeții, la sfârșitul epopeii, își cheamă tovarășii răposați – bărbați, femei pe care le-a iubit, credinciosul câine, aceștia ies din morminte la glasul stăpânului, iar stăpânul, cu vocea-i triumfătoare, dă semnalul de plecare: „Sus pânzele, copii! Să pornim înainte de a ne ajunge vântul Morții!”

Printre cei de pe corabia lui Ulise, arcă a veșniciei, metaforă a Destinului, călătoresc *Nikos Kazantzakis* și *Panait Istrati*.